

Facultat de Dret – Grau en Dret

Pla docent de l'assignatura
Dret de la Unió Europea (20991)

Curs 2014-2015

Dret de la Unió Europea (20991)

Titulació/estudi: Grau en Dret

Curs: 2n

Trimestre: 2n

Grups: 1,2,3,4.

Nombre de crèdits ECTS: 6 crèdits

Hores dedicació estudiant: 150 hores

Llengua o llengües de la docència: català /castellà

Professorat: G1, Sílvia Morgades Gil
G2, Manuel Cienfuegos Mateo
G3, Marta Abegón Novella
G4, Sònia Güell Peris

1. Presentació de l'assignatura

L'assignatura *Dret de la Unió Europea* es situa en els estudis del Grau en Dret i, per tant, s'emmarca en el context més general de l'àmbit de coneixement de les Ciències Socials.

En el pla d'estudis del Grau en Dret, aquesta assignatura es cursa durant el segon trimestre del segon curs, després que els alumnes hagin estudiat l'assignatura de *Dret Internacional Públic*. Amb aquest bagatge previ, *Dret de la Unió Europea* presenta els trets específics de la Unió Europea com a organització internacional que articula el fenomen de la integració a Europa, i l'ordenament jurídic d'aquesta organització com a categoria pròpia de dret supranacional, amb heterogeneïtat de normes, i amb unes formes de relació específiques (efecte directe, primacia) amb els drets interns dels estats.

L'assignatura introdueix l'evolució i les característiques del procés d'integració a Europa, i descriu i analitza el funcionament de la Unió Europea (i de les Comunitats europees fins a l'entrada en vigor del tractat de Lisboa). Per a això, s'examina el sistema de repartiment de competències; l'estructura orgànica i les relacions interinstitucionals; el conjunt de fonts de l'ordenament jurídic; les regles i principis per a la l'aplicació i execució del Dret de la Unió Europea; i la garantia judicial de la seva aplicació. Des d'aquest punt de vista, es presenta el marc general de la integració europea, sense desenvolupar sistemàticament els continguts de Dret material. L'assignatura, no obstant, permet albirar aquests continguts a través de la comprensió dels principis i objectius de la Unió Europea, del sistema de repartiment de competències, i d'algunes accions i polítiques amb l'anàlisi i estudi dels casos que seran la base de la realització dels seminaris. D'altra banda, l'assignatura facilita als alumnes les eines necessàries per a la recerca de normes, polítiques i accions internes dins del Dret de la Unió Europea.

La realització de l'assignatura *Dret de la Unió Europea* requerirà de l'alumne una habituació a la lectura i comprensió de textos jurídics, especialment sentències i interlocutòries del Tribunal de Justícia de la Unió Europea i del Tribunal General, i el desenvolupament de la capacitat d'aplicar les nocions teòriques a casos reals.

2. Competències a assolir

Competències generals	Competències específiques
Instrumentals G1. Capacitat d'anàlisi i síntesi: Entendre i aprendre el contingut de textos legals, jurisprudencials i doctrinals G2. Entendre supòsits de fet o situacions fàctiques, a partir de la narració escrita d'esdeveniments. G3. Expressar-se per escrit correctament en català o castellà. G4. Expressar-se oralment en públic amb correcció en castellà i català G5. Motivació de raonament crític: Argumentar, si s'escau, críticament, per al debat o per a la discussió, per escrit i oralment: G6. Cercar i emprar correctament fonts d'informació Interpersonals G7. Debatre: Intervenir ordenadament en discussions i debats i a moderar-los, i dissenyar estratègies G8. Treballar en equip Sistèmiques G9. Capacitat per aprendre autònomament G10. Contextualitzar fets, identificar el marc jurídic que els és aplicable i trobar solucions a problemes jurídics G11. Respectar condicionaments de temps i de forma en els debats i en els treballs escrits	E1. Valorar la importància del Dret com a sistema regulador de les relacions socials E2. Conèixer el procés d'integració europea i les principals característiques de la Unió Europea (UE) E3. Capacitat per a l'ús de les diverses fonts jurídiques E4. Conèixer i comprendre l'estructura orgànica de la UE, així com les relacions interinstitucionals. E5. Conèixer les fonts de l'ordenament jurídic de la UE i conèixer i comprendre la seva aplicació, la garantia judicial de la seva aplicació, i la seva relació amb el dret intern dels estats. E6. Emprar fonts d'informació sobre la UE i cercar normes, jurisprudència i doctrina sobre la UE i el seu Dret. E7. Emprar el llenguatge tècnic jurídic propi de la Unió Europea i del seu Dret E8. Identificar, crear i emprar arguments en Dret de la Unió Europea (oralment i per escrit) 8.1. Argumentar de forma autònoma: A través de la interpretació dels textos legals i jurisprudencials, i de l'ús de formes d'interpretació diverses (sistemàtica, teleològica) 8.2. Argumentar de forma heterònoma: Inferir o identificar i seleccionar arguments jurídics en textos jurisprudencials susceptibles de ser emprats per resoldre altres supòsits de fet, o que estableixen doctrina (principis generals, línees d'argument, precedent) E9. Escollir els arguments adequats per defensar diferents posicions davant d'un mateix cas (demandant; demandat; Advocat General)

3. Continguts

- Bloc de contingut 1.

I. EL PROCÉS D'INTEGRACIÓ EUROPEA

Tema 1. Orígens i evolució de la idea d'una Europa unida

La idea de la unitat europea. El pla Schuman i la CECA. Els Tractats de Roma: la CEEA i la CEE. Les revisions dels Tractats constitutius: les dinàmiques d'aprofundiment i d'ampliació. El Tractat de Reforma de la Unió Europea o *Tractat de Lisboa*.

Tema 2. La Unió Europea

El Tractat de la Unió Europea. Personalitat jurídica de la Unió Europea. Valors, principis i objectius generals de la Unió Europea. L'adhesió a la Unió Europea. Política exterior i de seguretat comuna. La protecció dels drets fonamentals a la Unió Europea. La ciutadania de la Unió.

Tema 3. El funcionament de la Unió Europea

El Tractat de funcionament de la Unió Europea. Les competències de la Unió Europea. Els principis i objectius que regeixen l'exercici de competències. Les cooperacions reforçades. Les polítiques i accions internes de la Unió Europea: El mercat interior; La Unió Econòmica i Monetària; L'Espai de Llibertat, Seguretat i Justícia. Disposicions constitucionals estatals per a la transferència de competències.

- Bloc de contingut 2.

II ESTRUCTURA, ÒRGANS I PODERS

Tema 4. Estructura orgànica de la Unió Europea

Idees generals. Les institucions de la Unió Europea. El Consell Europeu. El Banc Central Europeu. Òrgans complementaris: òrgans consultius, òrgans de gestió.

Tema 5. El Consell, la Comissió i el Parlament: la funció normativa

El Consell de ministres. La formació de la voluntat de l'estat en el si del Consell. La Comissió europea. El Parlament europeu. Els òrgans consultius: el Comitè Econòmic i Social i el Comitè de les Regions. Els procediments d'adopció de normes a la Unió Europea.

Tema 6. El Tribunal de Justícia i el Tribunal de Comptes

El Tribunal de Justícia de la Unió Europea. El Tribunal General. Els tribunals especialitzats: El Tribunal de la Funció Pública de la Unió Europea. El finançament de la Unió Europea. El Tribunal de Comptes.

- Bloc de contingut 3.

III. LES FONTS DE L'ORDENAMENT JURÍDIC DE LA UNIÓ EUROPEA

Tema 7. L'ordenament jurídic de la Unió Europea. El dret primari. Els principis generals.

Idees generals sobre el dret de la Unió Europea. Classificació de les fonts de l'ordenament jurídic de la Unió Europea. El dret primari. La revisió del dret primari. Els principis generals de dret. La jurisprudència.

Tema 8. Els acords internacionals fets per la Unió Europea i el dret internacional

Idees generals sobre l'acció exterior de la Unió Europea. Els acords fets per la Unió Europea amb tercers estats i amb organitzacions internacionals. El dret internacional.

Tema 9. El dret institucional de la Unió Europea

Idees generals. Actes jurídics de la Unió Europea previstos pels tractats: actes obligatoris i actes no obligatoris. Règim de la promulgació del dret derivat. Els actes atípics i els no previstos pels tractats.

- **Bloc de contingut 4.**

IV. L'APLICACIÓ DEL DRET DE LA UNIÓ EUROPEA

Tema 10. L'efecte directe del dret de la Unió Europea

Idees generals. La integració del Dret de la Unió en els drets interns dels estats. Noció d'eficàcia directa. L'efecte directe del dret originari. L'efecte directe del dret derivat: el cas de les directives. La interpretació conforme.

Tema 11. La primacia del dret de la Unió Europea

Idees generals. Noció de primacia. Conseqüències de la primacia. La qüestió de la primacia del dret de la Unió Europea en els sistemes constitucionals dels estats membres.

Tema 12. El principi de la responsabilitat de l'estat per incompliment del dret de la Unió Europea

Idees generals. Noció d'incompliment de l'estat. La responsabilitat de l'estat per incompliment del dret de la Unió Europea. Condicions del dret a obtenir una reparació que es deriva del principi de responsabilitat. Límits a l'autonomia dels estats per satisfer el dret dels particulars d'obtenir reparació.

Tema 13. L'execució del dret de la Unió Europea

Idees generals. El principi d'autonomia institucional i de procediments. L'execució administrativa del dret de la Unió Europea: l'execució directa per part de les institucions i l'execució indirecta per part dels estats membres. L'execució en els estats d'estructura federal o regional: el cas d'Espanya.

- **Bloc de contingut 5.**

V. LA GARANTIA JUDICIAL DE L'APLICACIÓ DEL DRET DE LA UNIÓ EUROPEA

Tema 14. El control judicial. El contenciós de la Unió Europea

Idees generals. Sistema de recursos: classificació i notes característiques. El control dels actes jurídics de la Unió Europea: el recurs d'anul·lació, el recurs d'inactivitat i el recurs de responsabilitat extra contractual. El control dels actes dels estats membres: el recurs d'incompliment.

Tema 15. La qüestió prejudicial

Idees generals. La cooperació entre el Tribunal de Justícia de la Unió Europea i les jurisdiccions nacionals dels estats membres. Actes que poden ser objecte de qüestió prejudicial. Efectes de la sentència prejudicial.

4. Avaluació

CRITERI GENERAL: La nota final de l'assignatura es configurarà a partir de dos paràmetres:

- A. Avaluació de l'aprenentatge de la teoria: 60% de la nota.
- B. Avaluació contínua de la participació en les pràctiques, sessions de seminari, i la realització dels exercicis i treballs proposats: 40% de la nota.

Els estudiants que no hagin superat l'assignatura tindran opció de recuperació en les dates fixades dels mesos d'abril o maig següents a la data d'acabament del curs. Aquells alumnes que tinguin aprovades les pràctiques només hauran de fer un examen teòric de recuperació que tindrà la mateixa estructura que la prova sobre el contingut teòric prevista per a la convocatòria ordinària. Els alumnes que no hagin aprovat les pràctiques faran una prova específica que els permeti recuperar la nota d'aquestes activitats.

AVALUACIÓ DE L'APRENTATGE DE LA TEORIA:

La nota de l'examen final suposarà un 60% de la qualificació final.

La prova final del contingut teòric de l'assignatura consistirà en respondre a 1 pregunta (a triar entre dues que es proposaran) que es correspondrà amb un epígraf del programa (en un temps màxim de 30') i a 5 preguntes que tenen una resposta breu (cinc minuts per pregunta).

La durada total de la prova, així, serà d'una hora, aproximadament.

La nota mínima exigida en la prova sobre el contingut teòric de l'assignatura per poder fer la mitjana amb la nota de les pràctiques i seminaris és un 3,5.

AVALUACIÓ DE LA PRÀCTICA I EXERCICIS:

L'avaluació del contingut pràctic de l'assignatura tindrà un caràcter continu. La nota obtinguda en les activitats de seminari suposarà un 40% de la qualificació final.

Les classes pràctiques consistiran en: debats sobre el tema de cada pràctica a partir de textos que els alumnes hauran d'haver llegit i preparat abans de la sessió de seminari corresponent; l'exposició oral i discussió de treballs escrits realitzats pels alumnes sobre textos prèviament encomanats pel professor; i la redacció en grups de 4-6 persones de dictàmens a favor d'una de les parts o de l'advocat general del TJUE en litigis on estigui en joc l'aplicació del Dret de la Unió Europea.

La participació en les sessions de seminari és obligatòria. En les sessions de plenari s'oferiran la informació i les estratègies necessàries per a la preparació de les pràctiques, així com també orientacions generals sobre els seus resultats.

L'avaluació de les pràctiques es farà a partir dels següents paràmetres:

- A. La participació i les intervencions en els debats i les discussions.
- B. Els treballs escrits individuals que els alumnes prepararan abans d'algunes sessions de seminari i bé presentaran al final de la classe o a través de l'Aula

Global (segons sigui indicat pel professor), o bé faran durant la classe de seminari.

- C. Els exercicis de control de comprensió dels temes d'algunes pràctiques que es faran durant els 15 minuts finals de la sessió.
- D. Treballs de grup per escrit on es reflecteixi la defensa que es farà a la sessió de seminari d'una de les posicions proposades en un procediment.
- E. Si s'escau, assistència i aprofitament de conferències amb experts sobre la Unió Europea.
- F. Si s'escau, un treball d'anàlisi i comentari d'un llibre o una part d'un llibre, de temes d'interès general relacionats amb l'assignatura. Aquest treball tindrà com a data límit de lliurament el darrer dia de classe de l'assignatura. La seva extensió serà d'un mínim de 5 pàgines format DIN A4 i un màxim de 10. La nota obtinguda per aquest treball podrà:
 - a. Bé augmentar la nota de pràctiques.
 - b. Bé substituir la nota d'un dels seminaris en el que no s'ha assistit, o en el que no s'ha realitzat l'exercici pràctic corresponent.

4.1. Sistema d'avaluació.

Sistema d'avaluació general					
Activitat d'avaluació	Criteris d'avaluació	% nota final	Recuperable o no, com i en quin moment	% recuperació (sobre nota final)	Competències avaluades
Teoria: Prova escrita sobre la teoria impartida a l'assignatura	De 0 a 10 punts Per aprovar l'assignatura és necessari obtenir una nota mitjana superior a 3 dins d'aquesta prova	60%	Recuperable. Realització d'una nova prova escrita. Maig de 2015	60%	G1; G3; G9 E1; E2; E5; E7
Pràctiques: Lliurament de treballs curts associat a seminaris, activitats a classe, etc.	De 0 a 10 punts Per aprovar l'assignatura és necessari lliurar les activitats en termini, participar activament en les activitats de seminari presencialment, i demostrar un aprofitament de les sessions.	40%	Recuperable. Realització d'un cas pràctic el mateix dia de la prova escrita Maig de 2015	40%	G2; G4; G5; G6; G7; G8; G10; G11 E3; E6; E8; E9

Sistema d'avaluació per als estudiants que participen en programes de mobilitat				
Activitat d'avaluació	Criteris d'avaluació	% nota final	Data de realització	Competències avaluades
Prova escrita sobre la teoria impartida a l'assignatura	De 0 a 10 Per aprovar l'assignatura és necessari obtenir una nota mitjana superior a 3 dins d'aquesta prova	60%	Juliol de 2015	G1; G3; G9 E1; E2; E5; E7
Cas pràctic sobre els temes de l'assignatura tractats en les sessions de seminari	De 0 a 10	40%	Juliol de 2015	G2; G4; G5; G6; G7; G8; G10; G11 E3; E6; E8; E9

4.2. Condicions per concórrer a la recuperació.

Només podran concórrer al procés de recuperació els estudiants que, havent participat a almenys el 50% de les activitats d'avaluació continuada i havent-se presentat a l'examen final de l'assignatura, hagin obtingut la qualificació final de suspens en l'avaluació trimestral. Els estudiants només podran recuperar aquella o aquelles activitats a les quals hagin obtingut una qualificació inferior a 5. La nota mínima exigida en la prova sobre el contingut teòric de l'assignatura per poder fer la mitjana amb la nota del cas pràctic és un 3,5.

4.3. Recuperació dels estudiants que participen en programes de mobilitat.

Els estudiants de l'assignatura participants en un programa de mobilitat faran un examen presencial i un cas pràctic durant el període habilitat el mes de juliol i, si les condicions específiques del programa ho impedeixin, es fixarà una data alternativa. L'examen presencial valdrà un 60% de la nota final i el cas pràctic l'altre 40%.

Per aprovar l'assignatura cal que tenir un 5,0 entre aquestes dos notes, prova teòrica i cas pràctic. Per a fer la mitjana entre ambdues cal tenir un mínim de 3,5 sobre 10,0 en cadascuna d'elles.

En la prova de recuperació dels estudiants de programes de mobilitat, cal que els estudiants portin un document acreditatiu de la seva identitat (DNI, carnet de la UPF, passaport...). La còpia, tant activa com passiva, de la resposta a les preguntes de la prova final comportarà la retirada immediata de l'alumne de la prova, la suspensió automàtica de l'assignatura i la informació al Deganat d'aquesta infracció.

5. Bibliografia i recursos didàctics

5.1. Bibliografia bàsica

Abellán Honrubia, V.; Vilà Costa, B. (dir.), Olesti Rayo, A. (coord.), *Lecciones de Derecho Comunitario Europeo*, 6ª ed., Barcelona: Ariel, 2011.

Mangas Martín, A.; Liñán Noguerras, D.J., *Instituciones y Derecho de la Unión Europea*, 8ª ed., Madrid: Tecnos, 2014.

5.2. Bibliografia complementària

OBRES GENERALS

Ahijado Quintillán, Manuel, *Historia de la unidad europea. Desde los precedentes remotos a la ampliación al Este*, Madrid: Pirámide, 2000.

Alcaide Fernández, Joaquín; Casado Raigón, Rafael (coordinadores), *Curso de Derecho de la Unión Europea*, 2ª ed. Madrid: Tecnos, 2014.

Aldecoa Luzárraga, F., Guinea Llorente, M., *La Europa que viene: El Tratado de Lisboa. Versiones consolidadas*, Madrid: Marcial Pons, 2008.

Aldecoa Luzárraga, F., *La integración europea II. Génesis y desarrollo de la Unión Europea (1979-2002)*, Madrid: Tecnos, 2002.

Aldecoa Luzárraga, F.; González Alonso, L.N.; Guzmán Zapater, M. (Coords.), *La Presidencia Española de la Unión Europea en 2010: Propuestas para una agenda ambiciosa*, Madrid, Barcelona, Buenos Aires: Marcial Pons, 2009.

Alonso García, Ricardo, *Sistema jurídico de la Unión Europea*, 4ª ed. Cizur Menor (Navarra): Civitas Thomson Reuters, 2014.

Alonso García, R. y Ugartemendía Eceizabarrena (Dirs.), *La cuestión prejudicial europea*, Oñati: IVAP, 2014.

Andrés Sáenz de Santa María, P.; González Vega, J.A.; Fernández Pérez, B., *Introducción al Derecho de la Unión Europea*, 2ª ed., Madrid: Eurolex, 1999.

Barbé, Esther (dir.), *La Unión Europea en las relaciones internacionales*, Madrid: Tecnos, 2014.

Bassols, R., *Veinte años de España en Europa*, 2ª ed., Madrid: Política Exterior, Biblioteca Nueva, 2007.

Beneyto Pérez, J.M. (Dir.), Maillo Gonzalez-Orus, J. i Becerril Atienza, B. (Coords.), *Tratado de Derecho y Políticas de la Unión Europea*, Aranzadi-Thomson-Reuters, Cizur Menor, varis volums des de 2009.

Bernad y Álvarez de Eulate, M.; Salinas Alcega, S.; Tirado Robles, C., *Instituciones y derecho de la Unión Europea*, Zaragoza: Realizaciones, Informes y Ediciones Europa S.L., 2003.

- Biglino Campos, P. y Delgado del Rincón, L.E. (Dirs.), *El incumplimiento del Derecho comunitario en el Estado autonómico. Prevención y responsabilidad*, Madrid: C.E.P.C., 2011
- Bomberg, E., Peterson, J. i Corbett, R., *The European Union: How does it work?*, 3ª ed., Hampshire: Oxford University Press, 2012.
- Brunet, F., *Curso de integración europea*, 2ª ed., Madrid: Alianza, 2010.
- Calonge Velázquez, A., *Derecho básico de la Unión Europea*, Granada: Comares, 2011.
- Calvo Caravaca, A.F. y Carrascosa González, J., *Mercado único y libre competencia en la Unión Europea*, Madrid: Colex, 2003.
- Chalmers, D., Davies, G. i Monti, G., *European Union Law*, 2ª ed., Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Cienfuegos Mateo, M. et altri, *Estatuto y Unión Europea*, Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics, 2006.
- Cordal Rodríguez, C., *Regiones, Länder y Comunidades Autónomas en la Unión Europea*, Santiago de Compostela: Andavira Editorial, 2010.
- Craig, P. y De Burca, G. (Eds), *The Evolution of EU Law*, 2ª ed., Oxford: Oxford University Press, 2011.
- De Areilza Carvajal, J.M., *Poder y Derecho en la Unión Europea*, Madrid: Civitas Thomson Reuters, 2014.
- De Pablo Valenciano, J., *Cuestiones prácticas de economía de la Unión Europea*, Madrid: Paraninfo, 2008.
- Díez de Velasco Vallejo, M., *Las Organizaciones Internacionales*, 16ª ed., Madrid: Tecnos, 2010.
- Díez Moreno, F., *Manual de Derecho de la Unión Europea*, 5ª ed., Madrid: Civitas, 2009.
- Díez-Hochleitner, J., et altri, *Últimas tendencias en la jurisprudencia de la Unión Europea = Recent trends in the case Law of the Court of Justice of the European Union (2008-2011)*, Madrid: La Ley, 2012.
- Dubouis, L. i Blumann, Cl., *Droit matériel de l'Union européenne*, París : Montchrestien, 2012
- Eeckhout, P., *EU External Relations Law*, 2ª ed., Oxford: Oxford University Press, Oxford, 2012.
- Escobar Hernández, Concepción (coord.), *Instituciones de la Unión Europea*, València: Tirant lo Blanch, 2012.
- Farré i Perdiguier, M., Torres Solé, T., y Pastor, A., *España en la Unión Europea, 25 años después*, Valencia: Tirant lo Blanch, 2012.
- Fernández de Casadevante Romani, C. (Dir), *Derecho de la Unión Europea. Nociones básicas*, Madrid: Dilex, 2012.
- Fernández Liesa, C.R.; Díaz Barrado, C.M. (dirs.), *El Tratado de Lisboa. Análisis y Perspectivas*, Madrid: UCIII, Dykinson, 2008.
- Foster, N.G., *Blackstone's EU Treaties and Legislation 2010-2011*, 21a. ed., Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Goizueta Vértiz, J., Gómez Fernández, I. y González Pascual, M. (Dirs.), *La libre circulación de personas en los sistemas de integración económica. Modelos comparados Unión*

- Europea, Mercosur y Comunidad Andina de Naciones*, Madrid: Thomson Reuters Aranzadi, 2012.
- Gómez Fernández, I., Cartabia, M., De Witte, B. y Pérez Tremps, P. (Dirs.), *Constitución europea y constituciones nacionales*, Valencia: Tirant lo Blanch, 2005.
- Gómez Sánchez, Y., *La Unión Europea en sus documentos*, Madrid: B.O.E., 2000.
- Guillem Carrau, J., *Derecho de la Unión Europea para empresarios*, Valencia: Tirant lo Blanch, 2012.
- Huesa Vinaixa, R., (Coord.), *Instituciones de Derecho Comunitario*, 2ª ed., Valencia: Tirant lo Blanch, 2000.
- Ibáñez García, Isaac, *La incorporación del Derecho de la Unión Europea en España*, Madrid: Dikynson, 2011
- Isaac, G., *Manual de Derecho Comunitario general*, 5ª ed. Barcelona: Ariel, 2000.
- Lelieveldt, H., y Princen, S., *The politics of the European Union*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011
- Lenaerts, K. y Van Nuffel, P., *European Union Law*, Londres: Sweet & Maxwell Ltd, 2011.
- Linde Paniagua, E., *Políticas de la Unión Europea*, 5ª ed., Madrid: Colex, 2008.
- Linde Paniagua, E., Bacigalupo Sagesse, M., Fuentetaja Pastor, J.A., *Principios de Derecho de la Unión europea*, 6ª ed., Madrid: Colex, 2012.
- López Castillo, A., Sainz Arnaiz, A. i Ferreres Comella, V., *Constitución española y Constitución europea*, Madrid: CEPC, 2005.
- López Escudero, M. y Martín y Pérez de Nanclares, J. (Coords.), *Derecho comunitario material*, Madrid: McGraw-Hill, 2000.
- Mangas Martín, A., *Derecho comunitario europeo y Derecho español*, 2ª ed., Madrid: Tecnos, 1987.
- Mangas Martín, A., *La Constitución Europea*, Madrid: Iustel, 2005.
- Martín y Pérez de Nanclares, J. (Coord.), *El Tratado de Lisboa. La salida de la crisis constitucional*, Madrid: Iustel, 2008.
- Matia Portilla, F. (Dir.), *Estudios sobre el Tratado de Lisboa*, Granada: Editorial Comares, 2009.
- Mellado Prado, P.; Linde Paniagua, E.; Gómez de Liaño, M.; *Instituciones de Derecho Comunitario*, Madrid: Colex, 2009.
- Mellado Prado, P., Sánchez González, S., Martín de Llano, I., *Fundamentos de Derecho de la Unión Europea*, Madrid: Editorial Universitaria Ramón Areces, 2012.
- Mengozzi, P., *Derecho comunitario y de la Unión Europea*, Madrid: Tecnos, 2000.
- Molina del Pozo, C., *Derecho de la Unión Europea*, Madrid: Reus, 2011.
- Muñoz Machado, S., i altres, *Introducción al Derecho de la Unión Europea*, Madrid: Civitas, 1998.
- Nieto Solís, J.A., *Fundamentos y políticas de la Unión Europea*, 3ª ed. correg., Madrid: Siglo XXI, 2001.
- Olesti Rayo, Andreu (coord.), *Crisis y coordinación de políticas económicas en la Unión Europea*, Madrid-Barcelona: Marcial Pons-CEI, 2013.

- Olesti Rayo, Andreu (coord.), *La administración autonómica y el Tratado de Lisboa*, València: Tirant lo Blanch-Institut de Dret Públic, 2012. Bassols, Raimundo, *Veinte años de España en Europa*, 2ª ed., Madrid: Política Exterior, Biblioteca Nueva, 2007.
- Oreja Aguirre, M. (Dir.), Fonseca Murillo, F., (Coord.), *El Tratado de Amsterdam. Análisis y comentarios*, 2 vols., Madrid: McGraw Hill, 1998.
- Ortega Álvarez, L. (Dir.), *Derecho comunitario europeo*, Valladolid: Lex Nova, 2007.
- Pascua Mateo, F. (Dir.), *Derecho de la Unión Europea y el Tratado de Lisboa*, Cizur Menor: Civitas, 2013.
- Peláez Marón, J.M., *Lecciones de Instituciones jurídicas de la Unión Europea*, Madrid: Tecnos, 2000.
- Pérez-Bustamante, R., *Historia política y jurídica de la Unión Europea*, Madrid: Edisofer, 2008.
- Pérez de las Heras, B., *El Mercado interior. Las libertades económicas comunitarias: mercancías, personas, servicios y capitales*, 2ª ed., Bilbao: Universidad de Deusto, 2008.
- Pertek, J., *Droit des institutions de l'Union Européenne*, París: PUF, 2011.
- Piris, J.-Cl, *El Tratado constitucional para Europa: un análisis jurídico*, Madrid: Marcial Pons, 2006.
- Pueyo Losa, J. (Dir.), *Constitución y ampliación de la Unión Europea: crisis y nuevos retos*, Santiago de Compostela: Tórculo Ediciones, 2004.
- Reinisch, A., *Essentials of EU Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Remiro Brotons, a. y Espósito, C. (Eds.), *La Organización Mundial del Comercio y el regionalismo europeo*, Madrid: Dykinson, 2001.
- Ruiz-Jarabo Colomer, I., *La justicia de la Unión Europea*, Cizur Menor: Civitas, S.A., 2011.
- Sánchez, V. (Dir), Juliá Barceló, M., *Lecciones de la Unión Europea*, Barcelona: J.M. Bosch Editor, 2008.
- Sánchez, Víctor M. (dir.), *Derecho de la Unión Europea*, Barcelona: Huygens, 2010.
- Sánchez Ramos, B., *La Unión Europea como actor global. Algunas cuestiones analizadas desde el Tratado de Lisboa*, Valencia: Tirant lo Blanch, 2013.
- Tamames, R. y González Huerta, B., *Estructura económica internacional*, 21ª ed., Madrid: Alianza Editorial, 2010.
- Truyol y Serra, A., *La integración europea*, Madrid: Tecnos, 1999.
- Tugores, J., *Economía Internacional, Globalización e Integración Económica*, 6ª ed., Madrid: Mc-Graw Hill, 2006.
- Ugartemendia Eceizabarrena, J.I., *La participación de las Comunidades Autónomas en el procedimiento legislativo europeo*, Oñati: Instituto Vasco de Administraciones Públicas, 2011.
- Vogel, L., *Droit européen des affaires*, París : Dalloz, 2013.
- Woolcock, S., *European Union economic diplomacy. The role of the EU in external economic relations*, Londres: Ashgate Publishing Limited, 2012.

TEXTOS NORMATIUS, JURISPRUDÈNCIA, CASOS I TEXTOS

- Abellán Honrubia, V.; Vilà Costa, B. i Piñol Rull, J.Ll. (dir.), Campins Eritja, M. (coord.), *Prácticas de Derecho Comunitario Europeo*, 2ª ed. Madrid: Tecnos, 2003.
- Aldecoa Luzárraga, F., Guinea Llorente, M., *La Europa que viene: El Tratado de Lisboa. Versiones consolidadas*, Madrid: Marcial Pons, 2008.
- Bou Franch, V. y Cervera Vallterra, M., *Normativa y jurisprudencia básica del Derecho de la Unión Europea*, Valencia: Tirant lo Blanch, 2010
- Carrera Hernandez, F.; González Alonso, L.N.; Navarro Batista, N., *Jurisprudencia básica del Tribunal de Justicia de las Comunidades Europeas: Práctica jurídica*, Madrid: Tecnos, 2000.
- Código de la Unión Europea*, edició de A. Alonso Ureba et altri, Madrid: La Ley, 2008.
- Derecho comunitario europeo. Textos y comentarios*, edició preparada per J. Díez-Hochleitner i C. Martínez Capdevila, Madrid: McGraw Hill, 2001.
- García de Enterría, E.; Tizzano, A.; Alonso García, R., *Código de la Unión Europea*, 4ª ED., Madrid: Civitas, 2013.
- Liñán Nogueras, Diego J. (Coord), *Textos jurídicos básicos de la Unión Europea*, Madrid: La Ley, 2011.
- Tratado de la Unión Europea. Tratado de Funcionamiento y otros actos básicos de la Unión Europea, edició preparada per Araceli Mangas Martín, 18ª ed. Madrid: Tecnos-Biblioteca de Textos Legales, 2014.
- Tratado de Lisboa*. Edició preparada per José Martín i Pérez de Nanclares i Mariola Urrea Corres, Madrid: Marcial Pons i Real Instituto Elcano, 2008.
- Tratados y Legislación institucional de la Unión Europea, edició preparada per Ricardo Alonso García i Mª Astrid Muñoz Guijosa, 4ª ed., Madrid: Civitas, 2010.

DICCIONARIS DE LA UNIÓ EUROPEA

- Bru Purón, C.M., (Dir.) i altres, *Diccionario de la Unión Europea*. Madrid: Ediciones Universitas, 1999.
- Martín y Pérez de Nanclares, J., (Coor.), *Europa a voces. Diccionario jurídico-político de la Unión Europea*, Zaragoza: Egido D.L., 1999.
- Weidenfeld, W; Wessels, W., (eds.), *Europa de la A a la Z. Diccionario de la integración europea*, Barcelona: Institut d'Estudis Europeus, Mediterrània, 1998.

5.3. Recursos didàctics

- *Materials posats a disposició dels estudiants a través de l'Aula Global –Moodle.*

ADRECES INTERNET

- <http://europa.eu> Europa. El portal de la Unión Europea
- http://ec.europa.eu/spain/index_es.htm Representación de la Comisión Europea en España
- <http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano/FuturoEuropa/> Real Instituto El Cano
- <http://www.robert-schuman.eu/fr/> Fondation Robert Schuman
- http://europa.eu/lisbon_treaty/index_es.htm Europa. El portal de la UE. Tratado de Lisboa

<http://www.hablamosdeeuropa.es> Hablamos de Europa. Secretaría de Estado para la UE

<http://www.termcat.cat/ca> Lèxic de la UE

http://www.gencat.cat/unio_europea/ Secretaria per a la Unió Europea de la Generalitat de Catalunya

<http://www.exteriores.gob.es/Portal/es/PoliticaExteriorCooperacion/UnionEuropea/Paginas/Inicio.aspx> Informació sobre la Unió Europea de la Secretaria d'Estat per a la Unió Europea del Govern d'Espanya.

<http://afersexteriors.gencat.cat/ca> Informació sobre la Unió Europea de la Secretaria d'Afers Exteriors i de la Unió Europea de la Generalitat de Catalunya

http://ec.europa.eu/spain/servicios/puntos-de-informacion/europe-direct/index_es.htm Europe Direct. Punts d'informació i centres de documentació europea a Espanya

http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/index_es.htm Glosari de terminologia bàsica de la Unió Europea

http://europa.eu/eu-law/legislation/index_es.htm El Derecho de la Unión Europea

http://ec.europa.eu/archives/lisbon_treaty/index_es.htm Explicacions sobre el Tractat de Lisboa

http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/ Jurisprudència del Tribunal de Justícia

6. Metodologia

L'enfocament metodològic de les activitats serà el següent:

1. Activitats presencials

- a. A les classes teòriques, el professor explicarà l'estructura bàsica del programa que vertebrarà el contingut de l'assignatura i respon a una determinada concepció del *Dret de la Unió Europea*. D'altra banda, s'explicaran les nocions fonamentals i els epígrafs o aspectes concrets del programa més difícils de comprendre o que no es troben desenvolupats en els manuals d'ús més freqüent. També s'oferiran orientacions metodològiques relatives als textos recomanats que ajudin als alumnes a l'estudi del contingut de l'assignatura.
- b. Les classes pràctiques desenvoluparan alguns aspectes concrets del programa de l'assignatura a través de textos jurídics que els alumnes hauran preparat amb anterioritat al desenvolupament de les sessions de seminari. A classe es debatrà sobre determinades qüestions suscitées pels textos i s'exposaran les solucions a determinades qüestions plantejades per tal de configurar continguts de l'assignatura des del vessant de la seva aplicació pràctica. En algunes sessions de seminari els alumnes respondran per escrit al final de la classe a proves de comprensió de les pràctiques realitzades.

2. Activitats dirigides

- a. Els alumnes hauran d'estudiar a les pàgines corresponents dels manuals recomanats el contingut dels diferents temes que integren el programa de l'assignatura amb l'ajuda de les orientacions metodològiques donades pel professor.
- b. Els alumnes hauran de llegir i preparar els textos proposats pel professor per a la realització de les pràctiques. També caldrà que els alumnes preparin exercicis per escrit de comentari i solució de les qüestions plantejades a partir dels textos jurídics, d'acord amb les instruccions que es donin per a cadascun dels casos pràctics.

3. Activitats autònomes

- a. Amb caràcter voluntari els alumnes podran realitzar un treball d'anàlisi i comentari d'un llibre o una part d'un llibre sobre un tema relacionat amb l'assignatura, d'acord amb unes orientacions metodològiques generals posades a disposició dels alumnes.
- b. Els alumnes han de cercar informació relacionada amb els temes del programa a les pàgines web de la Unió Europea i sobre temes europeus, i estar al corrent a través de la premsa de l'actualitat en temes europeus.

Per a un millor seguiment de l'assignatura, els alumnes haurien de consultar i llegir obres monogràfiques sobre aspectes específics del programa que es poden trobar a la biblioteca de la Universitat.

7. Programació d'activitats

<i>Setmana</i>	<i>Activitat a l'aula</i> <i>agrupament / tipus d'activitat</i>	<i>Activitat fora de l'aula</i> <i>agrupament / tipus d'activitat</i>
Setmana 1 (7-9 Gener)	Sessió 1 Plenari. 1era hora: Explicació de la planificació docent, sistema d'avaluació, estructura del programa i recursos d'informació (presentació pàgina web <i>europa.eu</i>). 2ª hora: Qüestions bàsiques del Tema 1. Sessió 2 Plenari: Qüestions bàsiques dels Temes 1-2.	Lectura i estudi materials de classe, manual i fonts recomanades
Setmana 2 (12-16 Gener)	Sessió 3 Plenari: Qüestions bàsiques dels Temes 2-3. Sessió 1 Seminari Pr I. Subgrups 1-2-3- 4.	Subgrups 1-2-3- 4. Preparació de la Pràctica I.
Setmana 3 (19-23 Gener)	Sessió 4 Plenari: Qüestions bàsiques Tema 3. Sessió 5 Plenari: Qüestions bàsiques Tema 4.	Lectura i estudi materials de classe, manual i fonts recomanades i, si de cas, del llibre de lectura opcional
Setmana 4 (26-30 Gener)	Sessió 6 Plenari: Qüestions bàsiques Temes 4-5. Sessió 2 Seminari Pr II. Subgrups 1-2-3- 4.	Subgrups 1-2-3- 4. Preparació de la Pràctica II.
Setmana 5 (2-6 Febrer)	Sessió 7 Plenari: Qüestions bàsiques Tema 5. Sessió 8 Plenari: Qüestions bàsiques Temes 6-7.	Lectura i estudi materials de classe, manual i fonts recomanades i, si de cas, del llibre de lectura opcional
Setmana 6 (9-13 Febrer)	Sessió 9 Plenari: Qüestions bàsiques Tema 7-8. Sessió 3 Seminari Pr III. Subgrups 1-2-3- 4.	Lectura i estudi materials de classe, manual i fonts recomanades. Preparació de la Pràctica III.
Setmana 7 (16-20 Febrer)	Sessió 10 Plenari. Qüestions bàsiques Temes 9-10. Sessió 11 Plenari. Qüestions bàsiques Tema 11.	Lectura i estudi materials de classe, manual i fonts recomanades i, si de cas, del llibre de lectura opcional
Setmana 8 (23-27 Febrer)	Sessió 12 Plenari. Qüestions bàsiques del Tema 12. Sessió 4 Seminari Pr IV. Subgrups 1-2-3- 4.	Subgrups 1-2-3- 4. Preparació de la Pràctica IV.
Setmana 9 (2-6 Març)	Sessió 13 Plenari: Qüestions bàsiques Tema 13. Sessió 14 Plenari: Qüestions bàsiques Tema 14.	Lectura i estudi materials de classe, manual i fonts recomanades i, si de cas, del llibre de lectura opcional
Setmana 10 (9-13 Març)	Sessió 15 Plenari: Qüestions bàsiques del Tema 15. Sessió 5 Seminari Pr V. Subgrups 1-2-3- 4.	Subgrups 1, 2, 3 i 4. Preparació de la Pràctica V. Subgrups 1, 2, 3 i 4. Finalitzar, si s'escau, el treball d'anàlisi i comentari d'un llibre